

УДК 339.5:633/635

Пилипенко Вячеслав Валентинович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Сумський національний аграрний університет*

Пилипенко Вячеслав Валентинович

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Сумский национальный аграрный университет*

Pylypenko Viacheslav

*PhD in Economics, Associate Professor
Sumy National Agrarian University
ORCID: 0000-0001-5995-013X*

Грищенко Інна Юріївна

*магістрантка
Сумського національного аграрного університету*

Грищенко Инна Юрьевна

*магистрантка
Сумского национального аграрного университета*

Hryshchenko Inna

*Undergraduate of the
Sumy National Agrarian University*

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РОСЛИННИЦЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА
РАСТЕНИЕВОДЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ**

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE CROP IN UKRAINE

Анотація. В статті проаналізовано перспективи розвитку експортного потенціалу рослинницької галузі України. На основі аналізу статистичних даних за останні 20 років, з'ясовано, що реформування аграрного сектору економіки, яке відбулося на початку 2000-х років, привело до створення великих аграрних компаній, які зосредили в свої руках більшу частину сільськогосподарських земель та змогли в рази збільшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції. Виявлено, що темпи росту експорту рослинницької продукції значно перевищує темпи росту експорту як продукції аграрного сектору в цілому, так і взагалі експорту в цілому по економіці України. Основу експортного потенціалу складають зернові та олійні культури. Водночас показано, що останні 4 роки експорт насіння олійних культур, а за останні 2 роки і зернових певною мірою стабілізувався, що свідчить про можливе наближення до межі експортних можливостей традиційних видів сільськогосподарської продукції. Питома вага продукції рослинництва за останнє десятиріччя зросла приблизно в 3 рази, а зернових – в 4 рази. З одного боку це свідчення зростання важливості аграрного сектору економіки України в народному господарстві, а з іншого боку – це свідчення того факту, що наша країна є постачальником сировинних ресурсів. На думку авторів, Україна вже майже підійшла до межі експортних можливостей фізичних обсягів продукції рослинництва. Подальше їх нарощування може призвести до серйозних порушень на внутрішньому ринку і викликати значне скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва, які і так не відповідають потребам населення в тваринницьких продуктах харчування. За останні 7 років обсяг фізичного експорту зріс на 76%, а у вартісному вимірі – лише на 43,6%. Це є свідченням того факту, що нарощування експортного потенціалу за

рахунок зростання обсягів продажу сировини є стратегічно невигідним. Зроблено висновок про необхідність зміни структури експорту на користь продукції переробки продукції рослинництва.

Ключові слова: *експорт, аграрний сектор, продукція рослинництва, товарна структура експорту.*

Анотація. *В статті проаналізовані перспективи розвитку експортного потенціала растениеводческой отрасли України. На основі аналізу статистических даних за последние 20 лет, установлено, что реформирование аграрного сектора экономики, которое произошло в начале 2000-х годов, привело к созданию крупных аграрных компаний, которые сосредоточили в своих руках большую часть сельскохозяйственных земель и смогли в разы увеличить объемы экспорта сельскохозяйственной продукции. Выявлено, что темпы роста экспорта растениеводческой продукции значительно превышают темпы роста экспорта как продукции аграрного сектора в целом, так и вообще экспорта в целом по экономике Украины. Основу экспортного потенциала составляют зерновые и масличные культуры. В то же время показано, что последние 4 года экспорт семян масличных культур, а за последние 2 года и зерновых в определенной степени стабилизировался, что свидетельствует о возможном приближении к границе экспортных возможностей традиционных видов сельскохозяйственной продукции. Удельный вес продукции растениеводства за последнее десятилетие возрос примерно в 3 раза, а зерновых – в 4 раза. С одной стороны, это свидетельство роста важности аграрного сектора экономики Украины в народном хозяйстве, а с другой стороны – это свидетельство того факта, что наша страна является поставщиком сырьевых ресурсов. По мнению авторов, Украина уже почти подошла к черте экспортных возможностей физических объемов продукции растениеводства. Дальнейшее их наращивание может*

привести к серьезным нарушениям на внутреннем рынке и вызвать значительное сокращение объемов производства продукции животноводства, которые и так не отвечают потребностям населения в животноводческих продуктах питания. За последние 7 лет объем физического экспорта вырос на 76%, а в стоимостном измерении – на 43,6%. Это является свидетельством того факта, что наращивание экспортного потенциала за счет роста объемов продаж сырья является стратегически невыгодным. Сделан вывод о необходимости изменения структуры экспорта в пользу продукции переработки продукции растениеводства.

Ключевые слова: экспорт, аграрный сектор, продукция растениеводства, товарная структура экспорта.

Summary. The article analyzes the prospects for the development of the export potential of the crop industry in Ukraine. Based on the analysis of statistical data over the past 20 years, it has been established that the reform of the agricultural sector of the economy, which took place in the early 2000s, led to the creation of large agricultural companies, which concentrated in their hands most of the agricultural land and were able to significantly increase the volume of exports of agricultural products. It was revealed that the growth rates of exports of crop products significantly exceed the growth rates of exports of both products of the agricultural sector as a whole, and exports in general for the Ukrainian economy as a whole. The basis of the export potential is made up of grains and oilseeds. At the same time, it is shown that the last 4 years, the export of oilseeds, and over the last 2 years and cereals to a certain extent, has stabilized, which indicates a possible approach to the border of export opportunities for traditional types of agricultural products. The share of crop production over the past decade has increased by about 3 times, and grain - by 4 times. On the one hand, this is evidence of the growing importance of the agricultural sector of the Ukrainian

economy in the national economy, and on the other hand, it is evidence of the fact that our country is a supplier of raw materials. According to the authors, Ukraine has almost reached the export potential of the physical volumes of crop production. Their further increase can lead to serious disruptions in the domestic market and cause a significant reduction in the production of livestock products, which already do not meet the needs of the population in livestock food. Over the past 7 years, the volume of physical exports has grown by 76%, and in value terms - by 43.6%. This is evidence of the fact that building up export potential through increased sales of raw materials is strategically unprofitable. It is concluded that it is necessary to change the structure of exports in favor of processed products of crop production.

Key words: *export, agricultural sector, crop production, commodity structure of export.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації економічних процесів успішний розвиток будь якої галузі економіки неможливий без урахування існуючого експортного потенціалу та перспектив його розвитку. За останні роки сільське господарство стало займати провідні позиції в структурі товарного експорту України, а рослинницька галузь є домінуючою в аграрному секторі як у виробництві, так і експорті продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку аграрного сектору економіки в контексті експортної орієнтації галузі постійно знаходяться в центрі уваги вітчизняних науковців. Зокрема питаннями підвищення ефективності виробництва та розвитку ринків сільськогосподарської продукції, виходу України на світові ринки аграрної продукції присвячені праці Гадзало Я.М. [1], Голомші Н.Є. [2], Лузана Ю.А. [1], Лупенко Ю.О. [3], Месель-Веселяка В.Я. [4], Пугачова М.І. [5], Саблука П.Т. [6], Черемісіної С.Г. [7] та багатьох інших. Проте, недостатньо висвітленими є питання визначення можливостей експорту традиційних

видів продукції в сучасних умовах уповільнення темпів росту обсягів виробництва та посилення конкуренції на світових ринках, що і визначає актуальність обраної теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є аналіз динаміки експорту продукції рослинництва та визначення перспектив розвитку експортного потенціалу галузі.

Виклад основного матеріалу. Реформи, які відбулися в аграрному секторі економіки України на початку 2000-х років, привели до виникнення великих аграрних компаній (агрохолдингів), які зосередили в своїх руках більшість сільськогосподарських земель в обробітку, що дало можливість значно наростити експортні можливості аграрних підприємств України. Динаміка зміни величини експорту продукції аграрного сектору економіки, окремих його галузей та галузей, пов'язаних із переробкою продукції сільського господарства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка товарного експорту України за 2001-2020 рр., млн. дол. США

Роки	Усього	Продукція аграрного сектора, включаючи готові харчові продукти	Продукція рослинництва	Зернові культури	Насіння олійних культур
2001	16264,7	1823,8	693,3	483,7	153,9
2010	50744,3	9848,7	3949,9	2447,1	1081,1
2016	36361,7	15281,8	8093,7	6073,9	1535
2017	43264,7	17756,9	9215,7	6501,1	2060,1
2018	47335	18611,8	9886,1	7240,6	1954,1
2019	50054,6	22144,1	12914,5	9633,3	2563,2
2020	49191,8	22179,3	11883,2	9410,7	1842,4
2020 у % до 2001	в 3 рази	в 12,2 рази	в 17,1 рази	в 19,5 разів	в 12 разів
2020 у % до 2010	96,9	225,2	300,8	384,6	170,4

Джерело: складено авторами на основі [8]

Аналіз даних таблиці 1 свідчить про прискорене зростання експорту продукції аграрного сектору економіки, головним чином за рахунок рослинницької галузі. Основу експортного потенціалу складають зернові та

олійні культури. Водночас можна помітити, що останні 4 роки експорт насіння олійних культур, а за останні 2 роки і зернових певною мірою стабілізувався, що свідчить про певне наближення до межі експортних можливостей традиційних видів сільськогосподарської продукції.

Якщо аналізувати ситуацію за останнє десятиріччя, то очевидним є зміна структури товарного експорту України на користь продукції сільського господарства, і, в першу чергу, продукції рослинництва (рис.1).

Рис. 1. Зміна структури експорту продукції аграрного сектору України

Джерело: складено авторами на основі [8]

Як видно з рисунку 1 питома вага продукції рослинництва за останнє десятиріччя зросла приблизно в 3 рази, а зернових – в 4 рази. З одного боку це свідчення зростання важливості аграрного сектору економіки України в народному господарстві, а з іншого боку – це свідчення того факту, що наша країна є постачальником сировинних ресурсів.

Україна завдяки своїм чорноземам має значні конкурентні переваги при виробництві саме рослинницької продукції [9], проте, в умовах загострення глобальної конкуренції, в тому числі і на ринках сільськогосподарської продукції, необхідно намагатися міняти орієнтацію з експорту сировини на експорт продукції переробки [10]

Так, продукція сільського господарства – не залізна руда або метал, які є вичерпним ресурсом, дарованим нам природою. Земля щороку дає нам можливість отримувати щедрі врожаї. Проте, набагато вигіднішим є експорт не сировини – зерна чи насіння олійних культур, а продукції їх переробки, що дозволяє отримувати в рази більше доданої вартості, більше прибутків, створювати додаткові робочі місця. Про це свідчать дані рис.2.

Рис. 2. Динаміка експорту зернових у натуральному та вартісному вимірі за 2014-2020 рр.

Джерело: [11]

За останні 7 років обсяг фізичного експорту зріс на 76%, а у вартісному вимірі – лише на 43,6%. Це підтверджує сказане вище, що нарощування експортного потенціалу за рахунок зростання обсягів продажу сировини є стратегічно не вигідним.

На нашу думку, Україна вже майже підійшла до межі експортних можливостей фізичних обсягів продукції рослинництва. Подальше їх нарощування може призвести до серйозних порушень на внутрішньому ринку і викликати значне скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва, які і так не відповідають потребам населення в тваринницьких продуктах харчування. Так, за даними Української зернової асоціації у 2020/2021 маркетинговому році Україна експортувала 52,5% від

валового збору ячменю, 55,6% сої, 65,2% пшениці, 78% кукурудзи, 92% ріпаку [12].

А тому, необхідно розвивати і нарощувати експортний потенціал рослинницької галузі у напрямі зміни структури продукції, яку ми експортуємо. Потрібно значно більше уваги приділяти розвитку виробництва (і експорту!) нішевих культур, традиційних круп'яних, таких як гречка та пшоно, і переходити до зміни структури експорту на користь продукції переробки продукції рослинництва. Значно вигідніше експортувати крупу та борошно (не говорячи вже харчові продукти з них), ніж просто зерно. На сьогоднішній день вартість експорту готових продуктів переробки із зерна становить лише 313,1 млн. дол. США або 3,3% від вартості експорту зернових, вартість експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості 154,5 млн. дол. США або 1,6% від вартості експорту зернових. Отже, можливості для розвитку в напрямку зростання частки продукції переробки є майже безмежними!

Висновки. Україна має потужний потенціал у виробництві та експорті продукції рослинництва, що підтверджують високі темпи росту експорту як у фізичному, так і грошовому вимірі. Однак, в останні роки, можливість екстенсивного нарощування експорту майже вичерпалась, що зумовлює необхідність змінювати структуру товарного експорту аграрної продукції в напрямку збільшення частки продукції переробки та нішевих культур, що дозволить підвищити ефективність не лише рослинницької галузі, а й аграрного сектору економіки в цілому.

Література

1. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність функціонування аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 6-17.

2. Голомша Н. Є., Дзядикевич О. Я. Конкурентні переваги продукції зернової галузі на світовому ринку. *Економіка АПК*. 2017. № 11. С.61-65.
3. Лупенко Ю. О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України: завдання агроекономічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 6-10.
4. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5-14.
5. Лупенко Ю. О., Пугачов М. І., Духницький Б. В. Формування глобального і регіональних ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / за ред. Ю. О. Лупенка, М. І. Пугачова. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
6. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика і чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6-17.
7. Черемісіна С.Г. Стан та перспективи розвитку експорту зернових культур з України до країн Африки. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 33-43.
8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
9. Pylypenko Nadiia M., Pylypenko Viacheslav V., Kuchkova Kristina O. Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competition's Conditions. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.]. dec. 2019. V.9, n.8. P. 2774-2789. ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>
10. Pylypenko N., Klietsova N., Stoianenko I. An empirical analysis of competitiveness factors of the region's agrarian sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. December 2019. Vol. 5. No. 5. P. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135>

- 11.Обсяги експорту зернових з України в 2014-2020 роках. URL:
<https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahu-eksportu-zernovykh-ukrayiny-2014-2020-rokakh>
- 12.В Україні завершився зерновий маркетинговий рік 2020/2021: обсяг експорту. URL: <https://superagronom.com/news/13470-v-ukrayini-zavershivsya-zernoviy-marketingoviy-rik-2020-2021-obsyag-eksportu>

References

1. Hadzalo Ya.M., Luzan Yu.Ia. Zovnishnoekonomichna diialnist ta rezultatyvnist funktsionuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy. Ekonomika APK. 2021. № 4. S. 6-17.
2. Holomsha N. Ye., Dziadykevych O. Ya. Konkurentni perevahy produktsii zernovoi haluzi na svitovomu rynku. Ekonomika APK. 2017. № 11. S.61-65.
3. Lupenko Yu. O. Suchasnyi stan ta perspektyvy mizhnarodnoi intehratsii ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: zavdannia ahroekonomichnoi nauky. Ekonomika APK. 2015. № 5. S. 6-10.
4. Mesel-Veseliak V. Ya. Vyrobnystvo zernovykh kultur v Ukraini: potentsiini mozhlivosti. Ekonomika APK. 2018. № 5. S. 5-14.
5. Lupenko Yu. O., Puhachov M. I., Dukhnytskyi B. V. Formuvannia hlobalnoho i rehionalnykh rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monohrafiia / za red. Yu. O. Lupenka, M. I. Puhachova. Kyiv : NNTs «IAE», 2015. 320 s.
6. Sabluk P. T., Luzan Yu. Ya. Ahrarna polityka i chynnyky yii realizatsii. Ekonomika APK. 2019. № 10. S. 6-17.
7. Cheremisina S.H. Stan ta perspektyvy rozvytku eksportu zernovykh kultur z Ukrainy do krain Afryky. Ekonomika APK. 2021. № 3. S. 33-43.
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyni sait. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>

9. Pylypenko Nadiia M., Pylypenko Viacheslav V., Kuchkova Kristina O. Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competitions Conditions. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.]. dec. 2019. V.9, n.8. P. 2774-2789. ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>
10. Pylypenko N., Klietsova N., Stoianenko I. An empirical analysis of competitiveness factors of the regions agrarian sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. December 2019. Vol. 5. No. 5. P. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135>
11. Obsiahы eksportu zernovykh z Ukrainy v 2014-2020 rokakh. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahy-eksportu-zernovykh-ukrayiny-2014-2020-rokax>
12. V Ukraini zavershyvsia zernovyi marketynhovyi rik 2020/2021: obsiah eksportu. URL: <https://superagronom.com/news/13470-v-ukrayini-zavershivsia-zernoviy-marketingoviy-rik-2020-2021-obsyag-eksportu>